

СПОСОБИ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Мороз Галина Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Спонукальною силою, мотиватором та найважливішим стимулом певної моделі поведінки виступають інтереси. Критерієм соціальної прийнятності екологічного законодавства є його здатність до ефективної охорони публічних та індивідуальних інтересів в сфері природокористування і охорони навколишнього середовища. Гармонізація державних, громадських, індивідуальних і підприємницьких інтересів повинна стати визначальною ідеєю і спільною метою держави і громадянського суспільства в сфері екологічної політики та права [1, с. 83]. Безпосередня реалізація таких намірів є непростим завданням, з огляду на особливості екологічного права, а саме притаманне для даної галузі стремління до узгодження різнонаправлених, часто суперечливих, завідомо гостро конкуруючих інтересів його суб'єктів. По суті, весь механізм правового регулювання екологічних відносин повинен спрямовуватись на забезпечення інтересів окремої людини та всього суспільства загалом, при цьому усіх об'єднує фактично єдина ціль - збереження природних основ свого існування. Щоб даний механізм був ефективним, слід ставити питання про формальну визначеність публічного та, безумовно, й інших видів інтересів.

З метою недопущення саморуйнування суспільства, важливо попереджати виникнення дисбалансу інтересів, забезпечувати їх співіснування і розумне співвідношення. Найбільш ефективним інструментом для цього є право. Ціннісне призначення екологічного права, що відображає поєднання та втілення в ньому різного роду інтересів, визначає та зумовлює його сучасні цілі, тенденції розвитку [2, с. 40].

В ідеалі «позитивні» (законні) інтереси повинні знайти свою «підтримку» в праві, відображатись в одних нормах, захищатись в інших. Водночас, розуміємо, що правовим регулюванням неможливо охопити усі інтереси, тобто напряду відобразити їх у праві.

Найбільш типовою та зручною формою закріплення інтересів є надання їм форми суб'єктивного права, що вносить визначеність в засоби і способи їх забезпечення та захисту. У випадку трансформації інтересу у суб'єктивне юридичне право, саме інтерес буде визначати характер заходів, необхідних для його досягнення. З іншої сторони суб'єктивне право визначаємо як засіб (механізм) реалізації інтересу, позаяк інтереси не охоплені правом, не визнані в об'єктивному і суб'єктивному праві, тобто жодним чином не відображені у праві, приречені залишитись незабезпеченими. Разом з тим, формалізація інтересу у якості суб'єктивного права - це тільки один із можливих способів юридичної інституціоналізації інтересів в екологічному праві. Багато потреб та інтересів суспільства й держави так і не набувають свого прямого нормативно-правового закріплення, залишаючись при цьому нереалізованими у відповідних правовідносинах. Причиною цього є низька організація та ефективність нормотворення.

Загалом, виокремлюють три варіанти деталізації існування інтересів у правовому полі. По-перше, коли окремий інтерес повністю відображається в праві, що спонукає до закріплення його в конкретних нормах – відображення охоронюваних законом інтересів в об'єктивному праві (наприклад, на рівні принципів галузі – авт.). По-друге, інтереси закріплюються і відображаються через суб'єктивні права. Проте може виникнути ситуація, коли інтерес повністю знаходить свою «підтримку в праві», відображається в одних нормах і захищається низкою інших, але в повній мірі реалізуватися не може, тому що знаходиться в обмеженому поєднанні з іншими законними інтересами різних суб'єктів права. По-третє, ситуація, коли інтерес із самого початку існує поза правом, або не повністю ним закріплюється, або є зафіксованим у праві, але в недостатньому чи небажаному для суб'єкта ступені [3, с. 64].

На рівні концептуальних уявлень можна вважати, що повноцінне відображення всієї палітри інтересів в соціальному та правовому бутті можливе через процес їх інституціоналізації. В літературі підкреслено, що інституціоналізація екологічних інтересів має розглядатися як сукупність правових явищ, до яких належать правосуб'єктність, система правових заходів, прийомів, механізмів, державно-правове регулювання, правовий захист, юридична відповідальність та ін. [4, с. 548]. На прикладі природоохоронного законодавства М.І. Васильєва виділяє декілька способів формалізації екологічних інтересів, в яких в тій чи іншій мірі переважають особливості різних елементів класичної тріади: 1) дозволи, правомочності (з рос. - дозволения), які стосуються виключно громадян та громадських об'єднань – тобто їх можливості, які входять в зміст правосуб'єктності у правовідносинах з реалізації екологічних прав; 2) зобов'язання – обов'язкові до виконання приписи, адресовані державним органам, господарюючим суб'єктам, громадянам та їх об'єднанням; 3) заборони [5, с. 60-61]. В даному випадку йдеться про екологічний інтерес, який за характером здебільшого розглядається в якості публічного інтересу. Набагато складнішим є механізм інституціоналізації й інших, не лише суто екологічних інтересів, що виникають в процесі реалізації екологічних та пов'язаних із ними відносин. Відображення інтересу в нормах приватного права об'єктивно простежити неможливо. Під відображенням, скоріше, мається на увазі інтуїтивне відчуття. У цьому випадку доречно згадати диспозитивний цивілістичний принцип *in favorem* – дозволено все, що не заборонено законом, завдяки якому носій інтересу здатен його реалізувати самостійно, не будучи залежним від рамок правового поля. Фактично, інтерес спонукає особу до його реалізації, а реалізація інтересу виливається в правовідносини, які вже передбачають суб'єктивне право та обов'язок, урегульовані нормою приватного права, якою опосередкований і завдяки якій охороняється приватний інтерес [3, с. 68-69]. Якщо інтерес (екологічний, економічний, майновий чи інший) не втілений напряму в правових приписах, проте за своїми властивостями та характеристиками відповідає основним принципам галузі та забезпечується потенціалом об'єктивного права, вписується в базові критерії розвитку соціуму, держави, то такий інтерес має ознаки «охоронюваного законом інтересу», а отже підлягає визнанню, охороні та захисту.

Список використаних джерел:

1. Васильева М.И. Правовое обеспечение экологической политики. Приоритетные направления. М.: Институт устойчивого развития Общественной палаты Российской Федерации / Центр экологической политики России, 2011. 90 с.
2. Кобецька Н.Р. Правовий режим використання природних ресурсів: поняття, особливості. *Екологічне право України*. 2016. № 3-4. С. 37-43.
3. Венедіктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 430 с.
4. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків: Право, 2019. 672 с.
5. Васильева М. И. О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений. *Экологическое право*. 2009. № 2/3. С. 56-67.